

dr Dominika Dróżdż

adiunkt w Polskiej Akademii Nauk, Łódź, adiunkt w Społecznej Akademii Nauk, Łódź
ORCID 0000-0001-5745-1548

PRÓBY ZDEFINIOWANIA POJĘCIA „AKT TERRORYZMU” W PRACACH ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

Streszczenie

Działającemu pod egidą ONZ Komitetowi do spraw Kompleksowego Aktu Terrorystycznego nie udało się przekonać państw do uzgodnienia projektu tej konwencji. Jedynym państwem, które przyjęło bez zastrzeżeń jej projekt, są Indie, dążące także do przyjęcia kompleksowej konwencji międzynarodowej odnoszącej się do międzynarodowego terroryzmu. Niechętnie są jej przede wszystkim państwa OIC. Celowe byłoby zapoznanie się z projektem również państw Unii Europejskiej, w tym Polski, które odnosząc się do rozwiązań przyjętych przez Radę Bezpieczeństwa nr 1373 z 2001 r. oraz nr 1566 z 2004 r., powinny przemyśleć tym razem także projekt konwencji ONZ uwzględniającej Kompleksowy Akt Terrorystyczny.

Słowa kluczowe: akt terrorystyczny, Globalna Strategia Zwalczenia Terroryzmu, Organizacja Współpracy Islamskiej, Projekt kompleksywnego aktu terrorystycznego w Komitecie do spraw Kompleksowego Aktu Terrorystycznego w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unia Europejska

Wstęp

Zagadnienia poruszone w tym artykule dotyczą problematyki terroryzmu. Terroryzm jest rozumiany jako „świadome budzenie strachu całej społeczności w wyniku użycia przemocy lub groźby jej użycia w dążeniu do dokonania zmian o charakterze politycznym”¹. Teza ta nie może zostać zaakceptowana w prawie karnym, które powinno być nastawione na zwalczanie każdej odmiany terroryzmu, w tym kryminalnego². Oprócz pojęcia terroryzmu biorącego pod uwagę jego polityczny charakter uwzględnia się także np. terroryzm niepolityczny niemający żadnego powiązania z polityką czy władzą, gdy motywacją działania jest popełnianie

¹ B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Świat Książki, Warszawa 2001.

² K. Indecki, *W sprawie definicji normatywnej terroryzmu*, w: E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana: świadek koronny, terroryzm: w ujęciu praktycznym*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005, s. 292.

aktów terroru w celu osiągnięcia zysku albo z powodów patologicznych³. Każdy czyn o charakterze terrorystycznym w sposób istotny narusza prawa człowieka (ofiary tego czynu), takie jak prawo do życia, wolności, jego nietykalności cielesnej, własności itp.⁴

Aktualnie zdaniem Brunona Hołysta międzynarodowy terroryzm to „akty przemocy zmierzające do zniszczenia symbolicznego statusu, identyczności i bytu bądź istoty ofiary (społeczeństwa, instytucji, osób cywilnych)”⁵. Definicje te zaliczane są do definicji doktrynalnych. Zdaniem Krzysztofa Indeckiego w literaturze przedmiotu pojęcie terroryzmu odnosi się i do działalności państwa, i do aktywności jednostek. „Sporne jest, czy terminy te dadzą się odnieść do jakiegokolwiek faktu z dziedziny prawa”⁶. Istnieje wiele rodzajów terroryzmu. Terroryzm to także odpowiednia taktyka sprawców, która może przybierać różnego rodzaju formy, między innymi ofensywne, defensywne i represyjne.

Warto także zwrócić uwagę, iż na konferencji w La Paz w 1919 r. dyskutowano nad terroryzmem systematycznym, przez które to pojęcie rozumiano zachowania obejmujące postać zamachów dokonywanych przez mocarstwa centralne na prawa wojny w formie zbrodni „popelnianych przeciwko wszystkim” czy „współdziałania w masakrach”. W 1926 r. w Brukseli pod auspicjami Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego podjęto działania w celu zdefiniowania terroryzmu międzynarodowego, za taki uznając czyn bezprawny polegający na pogwałceniu porządku międzynarodowego. Ten czyn zabroniony mógł być ścigany niezależnie od miejsca, w którym został popełniony. Podczas kolejnych konferencji z zakresu prawa karnego uznano, że nie będzie to przejaw działalności politycznej. Zakładano, że akt terrorystyczny będzie „czynem przestępnym mającym na celu wywołanie stanu terroru w świadomości poszczególnych osób, grup osób, zbiorowości”⁷. Uwzględniając rezolucje i konwencje ONZ na temat terroryzmu z lat 70.–90. ubiegłego wieku oraz aspekty prawa wewnętrznego, Krzysztof Indeckie doszedł do wniosku, że „normatywizacja aktu terrorystycznego nie musi przybrać formy typu czynu zabronionego. Bez względu jednak na sposób zdefiniowania i wprowadzenia stosownych określeń pojęć związanych z terroryzmem w aktach prawa międzynarodowego i wewnętrznego przesądza on powszechną aprobatę dla karalności takich zachowań”⁸.

Potwierdza to także funkcjonujący problem z przyjęciem jednej kompleksowej definicji terroryzmu przez komitet, który opracował projekt formy aktu dotyczącego terroryzmu w Organizacji Narodów Zjednoczonych, a wciąż nie słychać

³ B. Zasieczna, *Encyklopedia terroryzmu*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2004, s. 72.

⁴ K. Indeckie, *Stosowanie praw człowieka wobec sprawców aktów terrorystycznych*, w: K. Indeckie, P. Potejko (red.), *Terroryzm: materia ustawowa?*, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralny Ośrodek Szkolenia im. gen. Stefana Roweckiego, Warszawa 2009, s. 85.

⁵ Por. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 51.

⁶ K. Indeckie, *W sprawie definicji...*, op. cit., s. 263.

⁷ Idem, *Prawo karne wobec terroryzmu i aktu terrorystycznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1978, s. 18.

⁸ Idem, *W sprawie definicji...*, op. cit., s. 292.

o uznawaniu przez państwa takiej formy kompleksowego ujęcia aktu terroryzmu w ONZ. W poszczególnych państwach aktualnie podejmowane są działania mające zapobiegać i przeciwdziałać aktom terrorystycznym, „np. poprzez kreację stosownych norm prawno-karnych zawartych w kodeksach karnych albo w innych suplementarnych aktach prawnych”⁹. Wymagania stawiane są przed pojęciem przestępstwa terroryzmu także w prawie polskim, z uwzględnieniem jednak, przy zastosowanym rozwiązaniu, wzorców zaczerpniętych z aktów prawnych przyjętych na świecie¹⁰. Celem tej pracy jest zatem ukazanie możliwości stworzenia przez ONZ definicji aktu terroryzmu przydatnej zainteresowanym państwom, tak by uwzględniała ona pojęcie sprawców tego aktu, mogących być także przywódcami odpowiedzialnymi za owe przestępstwa. W tym artykule przedstawiona została jedynie istota zagadnień dotyczących aktu terroryzmu, które mają na celu jego zwalczanie i stworzenie możliwości osądzania jego sprawców związanych głównie z międzynarodowym prawem humanitarnym¹¹. Ponadto wspomniane zostaną najistotniejsze podmioty związane z problematyką terroryzmu, a mianowicie: Organizacja Współpracy Islamskiej (której państwa członkowskie chciałyby uwzględnić posiadanie przez nich uprawomocnionej aspiracji do samostanowienia), Indie (państwo, które jako jedyny kraj przyjęło projekt

⁹ Idem, *Stosowanie praw człowieka...*, op. cit., s. 85.

¹⁰ Glob ziemski, złożony z wielu państw, od wielu lat „pracuje” nad zagadnieniami terroryzmu, zwracając przy tym uwagę na państwa kierowane przez przywódców dążących niegdyś do zdobycia większych terytoriów. Już w XV–XVI w. Hiszpania i Portugalia były mocarstwami kolonialnymi. Dołączyły do nich Anglia, Holandia, Francja i Rosja. W efekcie licznych wojen między mocarstwami kolonialnymi w XVII–XIX w. Wielka Brytania i Francja zajęły miejsce Hiszpanii i Portugalii. W XIX w. Holandia miała nienaruszony stan posiadania w Indiach Wschodnich (od czasu świetności Zjednoczonych Prowincji), a Belgia w Kongu (początkowo prywatnej własności króla Leopolda II). W 1815 r. Holandia została połączona z Niderlandami Południowymi (dzisiejszą Belgią) w Królestwo Zjednoczonych Niderlandów. Wspólne państwo nie przetrwało jednak długo, już w 1830 r. bowiem Belgowie w wyniku rewolucji odłączyli się od królestwa, by utworzyć swoje państwo. Kolonie hiszpańskie i portugalskie pozostawały w kryzysie do końca XIX w. Tereny kolonii miały szansę stać się w przyszłości państwami, np. Brazylia i hiszpańskie kolonie w Ameryce Południowej i Środkowej. Z kolei niektóre państwa próbowały dołączyć do grona mocarstw kolonialnych dopiero w XIX i na początku XX w. (np. Niemcy, USA, Włochy, Japonia). Wielka Brytania posiadała największe posiadłości kolonialne w XIX w. – pod koniec stulecia do tego państwa należała czwarta część globu w postaci Indii, Australii, Kanady czy Egiptu i Afryki Południowej. Znaczącymi imperiami były również Francja i Rosja. Por. https://www.plwiki.pl/Leksykon/Imperium_kolonialne (dostęp 18.09.2022).

¹¹ Nad tematyką tą pracuje wiele organizacji na świecie. Szerzej na ten temat por. np. B. Hołyst, op. cit., t. I i II; B. Bolechów, *Terroryzm*, Uniwersytet Wrocławski, http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/59705/PDF/03_Bartosz_Bolechow.pdf (dostęp 18.09.2022). Prof. Bartosz Bolechów zwrócił uwagę na następujące organizacje zainteresowane tematyką terroryzmu: Organizację Państw Amerykańskich, Unię Afrykańską, Ligę Państw Arabskich, Organizację Konferencji Islamskiej, Międzynarodową Organizację Policji Kryminalnych (Interpol), Radę Europy, Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Organizację Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), Unię Europejską.

kompleksowej konwencji dotyczącej terroryzmu Zgromadzenia Ogólnego NZ), Unia Europejska (uwzględniająca definicję terroryzmu z rezolucji Rady Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych nr 1566 z 2004 r.), zdając sobie sprawę ze współpracy tych państw także z innymi państwami świata.

Jeszcze przed II wojną światową tworzone były akty prawne odnoszące się do zjawiska terroryzmu¹². Prof. Otton Triffterer, dostrzegając potrzebę uwzględnienia w zagadnieniu działań przywódców państw w trakcie sprawowanej przez nich kontroli nad państwem, zaprezentował historyczny przegląd doktryny terroryzmu poczynszy od połowy XIX w.¹³. Niemniej jednak zabrakło aktu prawnego dotyczącego sprawców terroryzmu, będących przywódcami¹⁴, a który powinien był ukazać się wcześniej, by państwa mogły go ratyfikować przed rozpoczęciem II wojny światowej. Tymczasem projekt ten uznawano za przyczynę napięć i nieporozumień z powodu zbyt wygórowanych ambicji co do zwalczania terroryzmu¹⁵. Powyższe rozwiązanie w kwestii projektu zwalczania terroryzmu miałoby zapobiec popełnianiu takich zbrodni, wprowadzając możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej, co – jak widać – się nie powiodło.

Rozpad mocarstw kolonialnych nabrał tempa po II wojnie światowej, trwając jeszcze ok. 20–30 lat. Zwrócono wówczas uwagę na konieczność analizy działalności przywódców państw, którzy mogliby być uwzględniani w ramach ówczesnego traktatu międzynarodowego, niezależnie od tego, że w państwach dochodziło do ataków terrorystycznych¹⁶.

¹² Por. art. 227–230 traktatu wersalskiego. Został on opublikowany w Dz. U. 1920 Nr 35, poz. 200. Cztery artykuły jego części VII dotyczyły kwestii odpowiedzialności zbrodniarzy wojennych. Stwierdzono, iż „Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone stawiają w stan oskarżenia publicznego Wilhelma II Hohenzollerna, byłego cesarza Niemiec”, czego jednak nie udało się osiągnąć, jako że uzyskał on schronienie w Holandii, która odmówiła jego ekstradycji. Osądzanie innych przestępców niemieckich z okresu I wojny światowej należeć miało do trybunałów niemieckich bądź państw stowarzyszonych lub sprzymierzonych. Odnośnie do kar sądy stosowały ustawy własne. Zob. M. Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, t. I, Zakamycze, Kraków 2004, s. 58.

¹³ O. Triffterer, *Causality, a separate element of the doctrine of superior responsibility as expressed in article 28 Rome Statute?*, „Leiden Journal of International Law” 2002, nr 15, s. 179. Prof. Otton Triffterer odniósł się także do niedostatecznego uwzględnienia pojęcia odpowiedzialności przełożonych w ramach działalności Międzynarodowego Trybunału Karnego ds. byłej Jugosławii (MTKJ) i Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy (MTKR) oraz Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK).

¹⁴ *Ibidem*, s. 181.

¹⁵ Por. K. Indeck, *Prawo karne wobec terroryzmu...*, op. cit., s. 64.

¹⁶ W Wielkiej Brytanii w 1605 r. doszło do ataków terrorystycznych przed Parlamentem (zob. N. Britten, *Gunpowder plot terror and toleration*, „History Today”, 21 kwietnia 2005 r., <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1488402/Gunpowder-Plot-was-Englands-911-says-historian.html>, dostęp 18.09.2022), w Indiach zostały wprowadzone zasady postępowania wobec separatystów i „podżegaczy” (*seditionists*) znanych za terrorystów przez Brytyjską Kompanię Wschodnioindyjską (British East India Company) (zob. C.M. Abraham, *India – an overview*, w: A. Harding, J. Hathard (red.), *Preventive Detention and Security Law:*

Okres po II wojnie światowej do 1996 r.

Nad pojęciem terroryzmu zastanawiano się po II wojnie światowej. Jego istnienie¹⁷ uznane zostało przed przyjęciem definicji agresji podczas działań państw w Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych (ZO NZ). W sumie ZO NZ przyjęło 13 konwencji odnoszących się do terroryzmu¹⁸, m.in. Międzynarodową konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej otwartą do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r.

Zdaniem Josepha J. Lamberta, państwa rozwijające się uważały, że działania podejmowane w imię narodowej wolności nie powinny być uznawane za terroryzm¹⁹. Ich rozważania nad narodową wolnością zakładały w szczególności działania prowadzone przez ruchy narodowyzwoleńcze w państwach afrykańskich. Z drugiej strony postawiły się państwa imperialne, które chciały uznać pewne zachowania za terrorystyczne niezależnie od przypisywanych im motywacji politycznych²⁰. Z kolei państwa komunistyczne (potem socjalistyczne) stały na stanowisku, że należy wspierać walczących o wolność na terytoriach kolonialnych²¹. Zauważyć można zatem trudności, jakie trzeba było rozwiązać, poszukując wspólnej definicji terroryzmu zadowalającej wszystkie państwa.

Gdy zastanawiano się nad przyjęciem na potrzeby konwencji ZO NZ definicji terroryzmu odpowiadającej powyższym grupom państw, zaakceptowano propozycję w tej materii zgłoszoną przez Kurta Waldheima 22 września 1972 r. Obejmowała ona „środki, jakie należy podjąć w celu zapobieżenia międzynarodowemu terroryzmowi, który zagraża zdrowiu lub powoduje śmierć niewinnych ludzi i narusza podstawowe swobody, oraz analiza przyczyn tych form terroryzmu i aktów przemocy, których podłożem jest nędza i rozczarowanie, smutek i rozpacz powodujący, że niektórzy ludzie nie wahają się poświęcać życia swego i innych w celu doprowadzenia do radykalnych zmian”. Była to definicja zapobiegania terroryzmowi, która została przyjęta

A Comparative Survey, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht–Boston–London 1993). Do aktów terroryzmu zbiorowego dochodziło we Francji podczas rządów jakobińskich, które zakończyły się krwawymi prześladowaniami w 1794 r. Zob. J. Crawford, *Gothic fiction and invention terrorism: The politics and aesthetics of fear in the age of reign of terror*, „Bloomsbury Publishing”, 12 września 2013 r. Autor ten zajął się zagadnieniem terroru przed terroryzmem oraz wojen z aktami terroru we Francji, wymieniając jednak także zamachy na prezydenta Francji, premiera Hiszpanii, króla włoskiego, prezydenta Stanów Zjednoczonych, austriackiego arcyksięcia, króla Jugosławii, prezydenta Polski.

¹⁷ Zob. A. Cassese, *The Geneva Protocols of 1977 on humanitarian law of armed conflict and customary international law*, „Pacific Basin Law Journal” 1984, nr 3(1–2).

¹⁸ Na temat konwencji antyterrorystycznych zob. m.in.: R. Drzazga, *Konwencje antyterrorystyczne ONZ – charakterystyka oraz zakres zobowiązań nałożonych na państwa – strony*, w: K. Indeck, P. Potejko (red.), op. cit., s. 15–26.

¹⁹ K. Indeck, *Prawo karne wobec terroryzmu...*, op. cit., s. 65, za: J.J. Lambert, *Terrorism and Hostages in International Law – A Commentary on the Hostages Convention 1979*, Grotius Publications Limited, Cambridge 1980.

²⁰ Por. B. Hołyst, op. cit., t. II, s. 1130.

²¹ Por. K. Indeck, *Prawo karne wobec terroryzmu...*, op. cit., s. 72–73.

przez przedstawicieli 35 państw obradujących nad konwencją w Komitecie *ad hoc* zajmującym się tymi zagadnieniami w ONZ. Zdecydowanie mogła być zaakceptowana przez państwa prezentujące tak odmienne poglądy na temat terroryzmu.

W tym czasie wiele państw zgłosiło chęć uwzględnienia międzynarodowej konwencji o zwalczaniu i karaniu zbrodni apartheidu, przyjętej dnia 30 listopada 1973 r. rezolucją 3068 (XXVIII) ZO ONZ. Z kolei w rezolucji 3103 (XXVIII) z 12 grudnia 1973 r.²², dotyczącej „podstawowych zasad statusu prawnego kombatantów walczących przeciwko kolonialnej i obcej dominacji oraz przeciwko reżimom rasistowskim”, pojęcie „bojownik o wolność” nie ma statusu pojęcia prawnego, co oznacza, że nie pojawia się ono w protokołach dodatkowych do konwencji genewskich. Zgromadzenie w sposób bardziej ogólny uznało, iż wobec kombatantów walczących o wolność i samostanowienie powinno się stosować postanowienia konwencji genewskich III i IV z 1949 r.²³ Rezolucja (nr 30/XXVIII) przyjmująca podstawowe zasady dotyczące bojowników walczących z kolonialną i obcą dominacją oraz reżimami rasistowskimi została zaakceptowana w Nowym Jorku dnia 12 grudnia 1973 r., a w art. 1 ust. 4 konwencji genewskich odniesiono się do ochrony wynikającej z postanowień tychże konwencji, dotyczących międzynarodowych konfliktów zbrojnych. Odwołano się do nowej kategorii kombatantów, czyli bojowników walczących z władzą kolonialną, obcą okupacją i reżimami rasistowskimi, zatem osoby prowadzące w imieniu narodu działania zbrojne w wojnach narodowowyzwoleńczych otrzymały status kombatanta²⁴.

Definicja terroryzmu funkcjonuje zatem obok definicji agresji, zwłaszcza że mieści się ona także w definicji agresji przyjętej w 1974 r.²⁵, zatem określenie terroryzmu przyjęte na potrzeby zdefiniowania agresji może funkcjonować w takim znaczeniu wraz ze zbrodnią agresji. Terytoria objęte kolonializmem otrzymywały prawo do samostanowienia, wolności i niepodległości, a ich przywódcy, ministrowie, wyżsi urzędnicy jako osoby odpowiedzialne za kierowanie lub kontrolowanie państwem²⁶ nie powinni popełniać czynów stojących na przekór powyższym war-

²² Rezolucja ZO z 12 grudnia 1973 r. (3103/XXVIII) w sprawie podstawowych zasad dotyczących statusu prawnego bojowników walczących z kolonialną i obcą dominacją oraz reżimami rasistowskimi.

²³ Uprzednio Zgromadzenie Ogólne ONZ w swoich rezolucjach zawarło jednoznaczne stanowisko w powyższej kwestii, np. w rezolucji 2674 (XXV) z dnia 9 grudnia 1970 r. dotyczącej poszanowania praw człowieka w konfliktach zbrojnych wezwało do traktowania uczestników ruchów oporu i bojowników o wolność w Afryce Południowej oraz na terytoriach podległych kolonialnej i obcej dominacji i okupacji, walczących o swe wyzwolenie i samostanowienie, jako jeńców wojennych.

²⁴ Por. M. Marcinko, *Bojownicy o wolność czy terroryści? Członkowie ruchów narodowowyzwoleńczych w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2010, nr 205(1), s. 213.

²⁵ Rezolucja ZO z 14 grudnia 1974 r. (definicja agresji).

²⁶ Obecnie takie sformułowania odnoszące się do osób mogących odpowiadać za zbrodnię agresji zamieszczone są w definicji zbrodni agresji w Statucie MTK.

tościom²⁷. Podobnie bojownicy walczący z kolonialną i obcą dominacją oraz reżimami rasistowskimi – osoby będące w takim ujęciu terrorystami – nie powinni byli wykazywać potrzeby utworzenia nowego państwa niezależnego od wspomnianych mocarstw. Dlatego też w celu zapobieżenia popełnianiu tych przestępstw funkcjonują powyższe akty prawne wynikające zarówno z postanowień protokołów dodatkowych do konwencji genewskich²⁸, jak i z pozostałych norm traktatowych i zwyczajowych prawa humanitarnego²⁹. Również rządy państw kolonialnych mogą uwzględniać zasady wskazane im m.in. przez metropolie, nie popełniając przy tym przestępstwa terroryzmu.

Uznany przez ZO ONZ termin „bojownicy o wolność” został zaakceptowany przez uczestników Konferencji Dyplomatycznej, co w rezultacie sprawiło, że art. 1 ust. 4 Protokołów Dodatkowych (Protokół I³⁰ i Protokół II) do

²⁷ „Niekiedy głową państwa pozostawał nadal miejscowy władca, który dysponował własną armią. Istotne decyzje podejmowali jednak europejscy doradcy. Często jednak władzę w koloniach sprawowali bezpośrednio przysłani z metropolii gubernatorzy i podlegli im urzędnicy”, https://www.plwiki.pl/Leksykon/Imperium_kolonialne (dostęp 18.09.2022).

²⁸ Protokoły Dodatkowe do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., dotyczące ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (protokół I) oraz dotyczące ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (protokół II), sporządzone w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r., Dz. U. 1992 Nr 41, poz. 175 oraz Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich z dnia 8 grudnia 1949 r. dotyczący przyjęcia dodatkowego znaku rozpoznawczego (Protokół III), Genewa; Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz. U. 2010 Nr 70, poz. 447 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

²⁹ Oprócz pojęcia terroryzmu w ONZ wprowadzono tam także pojęcie agresji. Pojawiło się ono niedługo po przyjęciu definicji terroryzmu, a jak stwierdził Brunon Hołyst, uwzględniając artykuł w rezolucji ONZ definiujący agresję, zachodzi zbieżność między agresją a terroryzmem. W rezolucji ZO ONZ z 14 grudnia 1974 r. stwierdzono bowiem, że aktem agresji jest m.in. wysłanie przez państwo lub w jego imieniu zbrojnych band, sił nieregularnych lub najemnych, które dopuszczają się aktów zbrojnych przeciwko innemu państwu w takim wymiarze, że są one traktowane jako akty agresji „w rozumieniu artykułu 3g” tej rezolucji. W art. 7 wymienionej wyżej rezolucji podano, że żadne postanowienie w tej rezolucji, w tym zwłaszcza w jej art. 3, nie może odebrać prawa do samostanowienia, wolności i niepodległości narodom pozbawionym tego prawa siłą przez kolonializm lub rasizm, co zgodnie ze wspomnianą wyżej definicją agresji mogłoby zostać potraktowane jako terroryzm międzynarodowy. Por. B. Hołyst, op. cit., t. II, s. 1131. Kiedy na potrzeby Międzynarodowego Trybunału Karnego w 2009 r. zdecydowano się na wprowadzenie pojęcia „agresji” w odniesieniu do Kampali, można było wyjść z założenia, że przyjęto tu definicję agresji wraz z definicją międzynarodowego terroryzmu; należy rzec, że pojawiła się kolejna definicja pojęcia terroryzmu odnosząca się do terytoriów państw kolonialnych zamieszczona w definicji zbrodni agresji na potrzeby Statutu MTK.

³⁰ Zgodnie ze stanowiskiem USA, Protokół Dodatkowy I jest wadliwy, skoro „możliwe stało się przyznanie członkom nieregularnych sił zbrojnych statusu kombatanta, nawet jeśli nie spełnili oni podstawowego warunku odróżniania się od ludności cywilnej i tym samym postępowali w sposób sprzeczny z prawami i zwyczajami wojny. Zgodnie z poglądami amerykańskiego rządu, wymienione kwestie mają znaczenie fundamentalne, dlatego postanowienia, które ich dotyczą, nie mogą być pominięte przy ratyfikacji w drodze zgłoszenia zastrzeżeń,

Konwencji Genewskich rozszerzył ochronę wynikającą z postanowień tychże konwencji dotyczących międzynarodowych konfliktów zbrojnych na nową kategorię kombatantów – bojowników walczących z władzą kolonialną, obcą okupacją i reżimami rasistowskimi. Z obcą okupacją można mieć do czynienia, nawet gdy nastąpi całkowita likwidacja kolonializmu i ostateczny upadek reżimów rasistowskich³¹. Oznaczało to, że osoby prowadzące w imieniu narodu działania zbrojne w wojnach narodowyzwoleńczych otrzymały status kombatanta, co spowodowało przyznanie im określonych praw, a w konsekwencji – również pewnych obowiązków wynikających zarówno z postanowień protokołu, jak i z pozostałych norm traktatowych i zwyczajowych prawa humanitarnego³².

Projekt aktu dotyczącego terroryzmu w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ od 1996 r.

W ramach prac wspomnianego komitetu opublikowano wiele aktów dotyczących terroryzmu, mających różne znaczenie. Mają one zatem charakter sektorowy, a nie kompleksowy. W 1996 r. w ONZ³³ na forum Komitetu ds. Kompleksowego Aktu Terroryzmu (Comprehensive Convention on International Terrorism, CCIT) podjęto decyzję odnoszącą się do aktu terroryzmu. Komitet ten miał pracować nad międzynarodowymi konwencjami, mającymi uzupełniać międzynarodowe instrumenty i skierować środki do stworzenia zrębów regulacji w zakresie międzynarodowego terroryzmu. Przedstawiono zatem adresowany do wszystkich państw na świecie projekt dokumentu odnoszącego się do terroryzmu, który miałby mieć charakter

co oznacza odrzucenia całego Protokołu Dodatkowego I, nawet jeśli większość jego postanowień stanowi odzwierciedlenie zasad i norm zwyczajowego międzynarodowego prawa humanitarnego bądź konstytuuje nowe reguły, odnoszące się do metod i środków walki oraz poszanowania osób i obiektów cywilnych”. Ponadto dowodem takiej „wadliwości” z prawem humanitarnym była „wyrażona w art. 1 ust. 4 PD I norma, zgodnie z którą »wojny narodowyzwoleńcze« stawały się konfliktami zbrojnymi o charakterze międzynarodowym” (M. Marcinko, op. cit., s. 205–206). Artykuł 1 ust. 4 PD I nawiązuje do sytuacji związanych historycznie z panowaniem kolonialnym i obcą okupacją (dominacją terytorialną), stąd „przyjęciu odnośnego postanowienia przez konsensus sprzeciwił się Izrael, przede wszystkim z powodu obaw, że PD I mogłyby uczynić zadość żądaniom OWP, dotyczącym traktowania jej bojowników jako jeńców wojennych. Izrael oparł swą argumentację prawną, dotyczącą kwalifikacji wojen narodowyzwoleńczych i nowej kategorii kombatantów, na tych samych przesłankach, co Stany Zjednoczone” (ibidem, s. 211). Założyć można, że argumenty owe nadal należy przypisać temu państwu, biorąc zwłaszcza pod uwagę aktualną sytuację w Izraelu w zestawieniu z Palestyną oraz innymi państwami OWP (*Gorąco na linii Izrael–Palestyna. Śmierć przywódcy, ataki, mobilizacja*, PTA, 5 sierpnia 2022 r., <https://www.o2.pl/informacje/goraco-na-linii-izrael-palestyna-smierc-przywodcy-ataki-mobilizacja-6798235697347552a>, dostęp 18.09.2022).

³¹ S.E. Nahlik, *Status prawny kombatanta*, „Sprawy Międzynarodowe” 1988, nr 12, s. 117.

³² Por. M. Marcinko, op. cit., s. 213–214. Zob. też A. Cassese, *The status of rebels under the 1977 Geneva Protocol on non-international armed conflicts*, „International and Comparative Law Quarterly” 1981, t. 30/31, s. 417.

³³ Rezolucja 51/210 Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych z 17 grudnia 1996 r. (projekt), United Nations General Assembly, resolution 51/210 (draft).

kompleksowy³⁴. Dostrzeżono także potrzebę zdefiniowania aktu terroru i uwzględnienia go w trakcie podejmowanych działań zapobiegających takim czynom³⁵. Mandat tego komitetu jest przedłużany co roku przez ZO ONZ. Państwa Organizacji Współpracy Islamskiej (Organisation of Islamic Cooperation, OIC) chciały wykluczyć z definicji terroryzmu terminy wiążące się z osobami zaangażowanymi w walkę z samostanowieniem (self-determination). Te projekty nie zostały jednak przyjęte³⁶.

W 2002 r. do raportu wspomnianego komitetu zaakceptowanego przez ZO ONZ dołączony został projekt wyliczający formy aktu terroru. Można nawiązać do zawartej w tym raporcie definicji aktu terroru odnoszącej się do międzynarodowej odpowiedzialności karnej. Każdy taki wysiłek ze strony projektodawców może zakończyć się jedynie na subiektywnych odczuciach odbiorcy, który wspiera projekt aktu prawnego lub się doń zniechęca³⁷. Warto wspomnieć ponownie, że komitet ten nie ma charakteru sektorowego, lecz kompleksowy. Jego raport zatem powinien odnosić się do tego zagadnienia w sposób całościowy i brzmieć jak poniżej, jednak obecnie pozostaje on jedynie na etapie projektu.

Formy popełnienia aktu terroru czynu zgodnie z powyższym projektem dotyczą:

- 1) spowodowania śmierci albo poważnego uszkodzenia ciała osoby lub
- 2) wyrządzenia poważnej szkody dokonanej przeciwko własności publicznej lub prywatnej, w tym także miejscu publicznego użytku państwa lub rządu, przeciwko systemowi transportu publicznego, infrastrukturze lub środowisku lub
- 3) wyrządzenia poważnej szkody własności, miejscom, systemom wymienionym w par. 1 b) skutkującej lub mogącej skutkować poważnymi stratami ekonomicznymi, gdy celem tego zachowania jest zastraszenie populacji lub skłonienie rządu bądź organizacji międzynarodowej do dokonania lub powstrzymania się od jakiegokolwiek aktu³⁸.

Według Krzysztofa Indeckiego czyny o charakterze terrorystycznym zagrażają ofiarom tych czynów, a także rządowi, mogą bowiem powodować brak stabilizacji państwa, stwarzać zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa. Warto przy tym dokonać rozróżnienia i wyodrębnienia zarówno terrorystów, jak i ofiar naruszeń praw człowieka³⁹. Problemy pojawiły się jednak nie jako odrębne uwagi natury prawnej ze strony przeciwnej

³⁴ Zgodę na przyjęcie takiego aktu wyraziły Indie (D. Roy Chaudhury, *SCO endorses India's proposal or UN treaty*, „Economic Times”, 11 czerwca 2018 r., <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/sco-endorses-indias-proposal-for-un-terror-treaty/article-show/64548213.cms>, dostęp 18.09.2022).

³⁵ Por. B. Hołyst, op. cit., t. II, s. 1131; S. Setty, *What is the name? How nations define terrorism ten years after 9/11?*, „Journal of International Law” 2011, t. 33, s. 27, <https://digitalcommons.law.wne.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1204&context=facscho>, dostęp 18.09.2022.

³⁶ Rezolucja 51/210 z 17 Raportu Komitetu Ad hoc przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych, Szósta Sesja (28 stycznia – 1 lutego 2002 r.), United Nations General Assembly, Report of the Ad Hoc Committee established by General Assembly Resolution 51/210 of 17 December 1996, Sixth Session (28 January – 1 February 2002, Annex II, art. 2.1).

³⁷ S. Setty, op. cit., s. 8.

³⁸ Projekt tej definicji można odnieść do sprawców będących zarówno przywódcami państw, jak i „jedynie” osobami fizycznymi.

³⁹ K. Indeck, *Stosowanie praw człowieka...*, op. cit., s. 85–87.

odnoszące się do powyższej definicji, lecz bardziej jako zapytanie, czy definicja ta byłaby stosowana w odniesieniu do sił zbrojnych państw lub samowyzwalania (*self-determination*) państwa (ruchów narodowyzwoleńczych).

Koordinator negocjacji wspierany przez większość zachodnich delegatów zaproponował następujące wyjątki wobec tych zagadnień:

1) nic w tej definicji nie powinno odnosić się do innych praw, zobowiązań i odpowiedzialności państw, ludzi i osób będących samodzielnymi podmiotami, traktowanych indywidualnie zgodnie z prawem międzynarodowym, zwłaszcza zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych i międzynarodowym prawem humanitarnym, ani do,

2) aktywności sił zbrojnych podczas konfliktu zbrojnego, jako że działania te są rozumiane zgodnie z międzynarodowym prawem humanitarnym, które są uwzględniane przez to prawo, a nie przez wspomnianą konwencję,

3) aktywności sił zbrojnych podczas konfliktu zbrojnego są realizowane jako ich oficjalne obowiązki dopóty, dopóki pozostają w zgodzie z prawem międzynarodowym, a nie z tą konwencją,

4) nic w tym artykule nie toleruje lub nie czyni zgodnym z prawem innych niezgodnych z prawem aktów ani nie wyklucza oskarżeń zgodnych z innym prawem⁴⁰.

Natomiast członkowie Organizacji Współpracy Islamskiej zaproponowali, by uwzględnić następujące sformułowanie: „Aktywności stron podczas konfliktów zbrojnych, włączając sytuacje zagranicznych okupacji, jako że te terminy są rozumiane zgodnie z międzynarodowym prawem humanitarnym, które są zgodne z tym prawem, a nie z powyższą konwencją. Aktywności będą brane pod uwagę przez siły zbrojne państwa przy wykonywaniu ich oficjalnych obowiązków dopóty, dopóki są one zgodne z międzynarodowym prawem i nie są regulowane przez konwencję”⁴¹.

Formy popełnienia aktów terrorystycznych związane są zatem z sytuacją, w jakiej znalazły się przykładowo państwa OIC. To ich obywatele mieliby się znaleźć przed sądami w przypadku popełnionych przez nich przestępstw przeciwko obywatelom lub rządóm innych państw zgodnie z projektem konwencji ONZ odnoszącym się do terroryzmu. Najwyraźniej w procesie tworzenia aktów terrorystycznych istotniejsze było uwzględnienie aktywności sił zbrojnych podczas konfliktu zbrojnego, działalności wojskowej państw, w tym przykładowo OIC, i kompleksowych aktów terrorystycznych przewidzianych w konwencji ONZ, popełnianych w trakcie funkcjonowania sił zbrojnych. Dla państw OIC problematyczna tematyka związana z terroryzmem dotyczyć ma przede wszystkim wojsk państw OIC i ich funkcjonowania w innych krajach. Pojawia się zatem pytanie o możliwość ukarania za terroryzm zgodnie z konwencją ONZ: jednostki wykonującej rozkaz czy wydającego go przełożonego, przekonanego o swej władzy uprawnionej aspiracjami do samostanowienia.

⁴⁰ Rezolucja 51/210 z 17 Raportu Komitetu Ad hoc przyjęta przez Ogólne Zgromadzenie Narodów Zjednoczonych, Szósta Sesja (28 stycznia – 1 lutego 2002 r.), United Nations General Assembly, Report of the Ad Hoc Committee established by General Assembly Resolution 51/210 of 17 December 1996, Sixth Session (28 January – 1 February 2002, Annex II).

⁴¹ Ibidem, Annex IV, art. 18.

Formy terrorystyczne z projektu konwencji ONZ miały nie być same w sobie kontrowersyjne. Informacje te wykorzystywane byłyby w kraju przy stworzeniu formy takiego aktu dotyczącego terroryzmu niemającego charakteru politycznego, religijnego, etnicznego, narodowego itp. Być może spodziewane efekty zostały osiągnięte przez Globalną Strategię Zwalczania Terroryzmu (*Global Counter Terrorism Strategy*), która nie ma jednak nic wspólnego z międzynarodowym prawem karnym. Mimo że można by uważać, iż definicja form terroryzmu jest nieprecyzyjna, miałaby ona jednak wystarczyć państwom ją akceptującym, by mogły później dokonać korekt na potrzeby własnego kraju. Nie wyklucza to przecież możliwości wypełnienia znamion takiego przestępstwa przez osoby należące do wspomnianych wyżej grup. Stąd bardziej istotna byłaby tutaj kwestia osądzania terrorystów na podstawie definicji form aktu terroryzmu, zwłaszcza gdyby przykładowo były to jednocześnie osoby żywiące aspirację do samostanowienia państwa, których czyny w tym celu wypełniałyby znamiona aktów terrorystycznych. Można by wyjść zatem z założenia, że znamiona ich działań lub zaniechań mają charakter celowy, a nie pospolity. Zdaniem Krzysztofa Indeckiego, prawa człowieka „mogą tworzyć płaszczyznę jednakowego traktowania terrorystów wywodzących się z różnych politycznych ideologii, niepozwalającą na traktowanie ich jako *hostess genesis*, i ułatwić współpracę państw »na globalnym poziomie«, która jest ich absolutnym obowiązkiem”⁴².

Projekt kompromisowej konwencji dotyczącej międzynarodowego terroryzmu (*Draft of Comprehensive Convention on International Terrorism, DCCIT*) został przyjęty przez Indie w 2000 r. Rok wcześniej, w 2001 r., doszło tam do aktów terrorystycznych, co spowodowało w tym kraju intensyfikację dyskusji nad definicją terroryzmu w prawie krajowym i międzynarodowym. Definicja terroryzmu była szeroko rozważana wraz z ustanowieniem Ustawy o zakazie terroryzmu (*Indian Law against Terrorism, POTA*) z 2002 r., opublikowanej w 2004 r., a uchwalonej w odpowiedzi na rezolucję 1373 dotyczącą walki z terroryzmem⁴³. Wprowadzono także Ustawę o zapobieganiu działaniom bezprawnym (*The Unlawful Activities Prevention Act, UAPA*), przez co, jak pisze Soudha Setty⁴⁴, przepisy tego aktu były bardziej zbliżone do przepisów systemu kolonialnego. Niemniej jednak Indie dążyły do zmian w swoim prawie zgodnie z prawem wprowadzanym przez RB⁴⁵ i CCIT, stąd pojawianie się kolejnych aktów prawnych.

⁴² K. Indekci, *Stosowanie praw człowieka...*, op. cit., s. 91.

⁴³ Zob. P. Ogonowski, *Rezolucja 1373 Rady Bezpieczeństwa ONZ w sprawie zwalczania terroryzmu międzynarodowego i jej wykonanie*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 3, s. 102. Zob. także W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, wyd. II, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 729.

⁴⁴ S. Setty, op. cit., s. 6.

⁴⁵ Rezolucja Rady Bezpieczeństwa w sprawie zwalczania terroryzmu międzynarodowego z 28 września 2001 r. (UN Security Council Resolution 1373). Utworzono Komitet Antyterrorystyczny, który ma sprawdzać postępy państw wypełniających mandat rezolucji 1373. Jedyne obowiązkiem państw byłoby składanie sprawozdań z jej realizacji. Przystąpiły do niej m.in. Unia Afrykańska, Organizacja Państw Amerykańskich (SAARC), Rada Europejska. Marcello di Filippo zwrócił uwagę, że rezolucja ta wprowadza rozbieżności między

Organizacja Współpracy Islamskiej dążyła do uwzględniania w prawie narodo-wolnościowych ruchów w kontekście izraelsko-palestyńskim. Można dostrzec, że OIC chciałaby, żeby przykładowo mieszkańcy Palestyny nie musieli ponosić odpowiedzialności karnej na mocy CCIT za zabójstwo osób (postrzeganych jako obywatele Izraela) chcąc zapewnienia suwerenności, niepodległości i niezależności terytorium, na którym mieszkają ci ludzie. Trzeba by się zatem upewnić, czy Izrael i Palestyna⁴⁶ byłyby zainteresowane przystąpieniem do tej konwencji i na jakich zasadach chciałyby do niej przystąpić, tzn. czy biorąc pod uwagę jedynie projekt konwencji dotyczący kompleksowego aktu terroryzmu czy uwzględniając przy tym także zamysł OIC.

Definicja ta byłaby pod powyższym względem zbliżona do wymagań postawionych w stosunku do terroryzmu przez Globalną Strategię Zwalczania Terroryzmu (Global Counter Terrorism Strategy) oficjalnie przyjętą dnia 19 września 2006 r. przez ZO ONZ⁴⁷. Ustalono w niej wspólne stanowisko w sprawie zwalczania terroryzmu. Jej podstawą jest jednoznaczne, bezwarunkowe i stanowcze potępienie tego zjawiska we wszelkich jego formach, bez względu na to, gdziekolwiek, z jakichkolwiek powodów i przez kogokolwiek czyny takie zostałyby popełnione⁴⁸.

Współczesny terroryzm jest w większym stopniu konsekwencją rozłamu wewnątrzkułturowego świata, dlatego międzynarodowe koncepcje jego zwalczania powinny uwzględniać dwie formy oddziaływania: walkę z przyczynami terroryzmu (walkę z terroryzmem) i wojnę z terroryzmem (walkę przeciw terrorystom)⁴⁹. Skoro obowiązują powyższe zasady, to zaistniała podstawa do stworzenia aktów prawnych dotyczących terroryzmu. Indie zareagowały tak w odniesieniu do Pakistanu w reakcji na zachowanie Pakistańczyka, które doprowadziło do śmierci indyjskich policjantów. By jednak oprzeć się na aktach prawnych, Indie wzięły pod uwagę projekt kompleksowej konwencji (Draft of Comprehensive Convention, DCCIT) dotyczący aktu terrorystycznego, proponując Pakistanowi wzięcie pod uwagę także tego rozwiązania. Zwróciły też uwagę na niewielki praktyczny wpływ Globalnej Strategii Zwalczania Terroryzmu oraz na brak podstaw prawnych zwalczających międzynarodowy

państwami i w teoretycznym podejściu nie prowadzi do przyjęcia kompleksowej definicji terroryzmu. Por. M. di Filippo, *Terrorist crimes and international cooperation*, „European Journal of International Law” 2008, nr 19, s. 537.

⁴⁶ Palestyna jest państwem częściowo uznawanym, znajdującym się na terenie historycznej Palestyny. Terytorialnie ma obejmować obszar Strefy Gazy i Zachodniego Brzegu Jordanu. Jeszcze jako Autonomia Palestyńska dnia 29 stycznia 2012 r. uzyskała status nieczłonkowskiego państwa obserwatora ONZ (138 głosów za, 9 przeciw, 41 wstrzymujących się od głosu, 5 nieobecnych na głosowaniu). 4 stycznia 2013 r. prezydent Mahmud Abbas na mocy dekretu przekształcił Autonomię Palestyńską w Państwo Palestyny.

⁴⁷ Warto zwrócić uwagę, iż we wrześniu 2005 r. podczas światowego szczytu przywódców państw uchwalono Strategię Zwalczania Terroryzmu, co stanowiło podstawę dla przyjęcia takiej koncepcji przez ZO ONZ.

⁴⁸ Por. B. Hołyst, op. cit., t. II, s. 1133–1135.

⁴⁹ Por. M. Stańczyk-Minkiewicz, *Terroryzm – „zderzenie cywilizacji” czy „rozłam wewnątrzkułturowy”?*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2007, s. 355.

terroryzm, które uwzględniałyby akty prawne je przewidujące⁵⁰. W 2014 r. Indie przedstawiły kolejny projekt aktu dotyczącego przestępstwa terroryzmu (DCCIT), wnioskując, by uznać przestępstwo to za comprehensive crime of terrorism w odrębnej konwencji międzynarodowej.

Indiom zależało też na przyjęciu DCCIT po ataku dokonanym w 2016 r. w Dhace. Takie oczekiwania wobec poszczególnych państw nie wskazują na potrzebę uwzględnienia aktów prawnych odnoszących się do projektu kompleksowego aktu terroryzmu (czy też międzynarodowego kompleksowego aktu terroryzmu). Negocjacje w tym zakresie prowadzone przez Stany Zjednoczone, OIC, państwa Ameryki Południowej i Indie zostały wstrzymane od lipca 2016 r. Warto zauważyć, że Indie odniosły porażkę ze strony eurazjatyckiej organizacji dotyczącej współpracy politycznej, gospodarczej i bezpieczeństwa państw (Szanghajska Organizacja Współpracy, Shanghai Cooperation Organisation – SCO). Organizacja ta podniosła bowiem, że kompleksowy traktat ONZ związany ze zwalczaniem terroryzmu powinien zostać przedłożony po osiągnięciu kompromisu opartego na dokumentach ONZ⁵¹. Negocjacje zostały powtórzone w lipcu 2017 r. Indiom zależało na zaakceptowaniu kompleksowej definicji aktu terroryzmu przez inne państwa na świecie, przede wszystkim przez Pakistan. Państwa Unii Europejskiej nie były tym zainteresowane, przyjęły przede wszystkim rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1566 z 2004 r.

Takie oczekiwania adresowane do poszczególnych państw nie wskazują na potrzebę uwzględnienia aktów prawnych odnoszących się do projektu kompleksowego aktu terroryzmu (czy też międzynarodowego kompleksowego aktu terroryzmu). Najwyraźniej państwa Unii Europejskiej nie są zainteresowane uzgodnieniem definicji przestępstwa terroryzmu z komitetem zajmującym się kompleksowym terroryzmem w ONZ. Nie można też nie zauważyć, że Stany Zjednoczone chciałyby w specyficzny sposób traktować działania podejmowane w czasie pokoju przeciwko „terroryzmowi” przez żołnierzy, policjantów, agentów instytucji rządowych i osoby zajmujące się zawodowo aktami terrorystycznymi, co pozostawałoby w zgodzie ze stanowiskiem USA wobec nieprzyjętego przez to państwo Protokołu Dodatkowego I. Idzie tu o dopuszczalność radykalnych działań przeciwko jednostkom dopuszczającym się działań terrorystycznych, w tym likwidacji takiej jednostki (jednostek)⁵², bez konieczności poddania pod ocenę sądu sprawy tych osób wraz z okolicznościami popełnionego

⁵⁰ *India laments inability of UN to adopt legal framework against terrorism*, „The Economic Times”, 5 października 2018 r., <http://www.economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/> (dostęp 12.12.2019).

⁵¹ D. Roy Chaudhury, op. cit.

⁵² M.V. Hayden, *Na krawędzi. Amerykański wywiad w epoce terroryzmu*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2016, s. 67. Występujący na forum ONZ sekretarz stanu Colin Powell odniósł się do sytuacji związanej z podjęciem działań zbrojnych przeciwko Irakowi. Obecnie wiadomo, że w państwie tym nie było broni masowego rażenia, co wynikało z błędu wywiadu, jak stwierdził Michael V. Hayden – były dyrektor NSA i CIA (Centralnej Agencji Wywiadowczej).

przez nich rzekomego aktu terrorystycznego⁵³. Stany Zjednoczone nie są jednak członkiem Statutu MTK należącego do ONZ⁵⁴, brakuje także postanowień prawa karnego krajowego uwzględniających takie zagadnienia⁵⁵. Z kolei kraje Ameryki Południowej w trakcie dyskusji nad wspomnianą wyżej konwencją o komplementarnym międzynarodowym akcie terroryzmu nie dostrzegają możliwości przyjęcia definicji wskazanego czynu niezależnie od tego, czy został on popełniony w czasie wojny, czy w stanie pokoju. OIC chciałaby wykluczenia ruchów narodowowyzwoleńczych, zwłaszcza w kontekście konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Można by uznać, że pod tym względem nie zmieniło się wiele od czasów pierwotnego uzgodnienia pojęcia terroryzmu w konwencjach ONZ. Podobnie było w latach 70. ubiegłego wieku w Europie Wschodniej i Afryce oraz w krajach Europy Zachodniej⁵⁶.

Kwestie te stoją w kolizji ze wspomnianą konwencją o komplementarnym, międzynarodowym akcie terroryzmu (CCIT). CCIT zapewnia wiążącą dla wszystkich sygnatariuszy strukturę prawną mającą utrudnić finansowanie terroryzmu i uniemożliwić terrorystom uzyskanie bezpiecznego schronienia. „CCIT da »prawne zęby«, czyli dostarczy aktów prawnych, by móc oskarżać, jak podkreślali indyjscy urzędnicy. Indie podniosły zagadnienie potrzeby poparcia CCIT na kilku bilateralnych i multilateralnych forach w ciągu dwóch dekad niezależnie od tego, kto zasiadał w rządzie indyjskim”⁵⁷.

W 2016 r. prace nad definicją terroryzmu zostały, jak wspomniano wyżej, zablokowane przez USA, a także członków OIC i państwa Ameryki Południowej. USA chciały, by projekt CCIT wyłączał akty popełniane przez siły militarne państw

⁵³ Zob. A. Cassese, *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2003, s. 162–178. Publikacja ta odnosi się jedynie do MTK. Spraw związanych z USA i terroryzmem dotyczy artykuł tegoż autora: *Terrorism is also disrupting some crucial legal categories of international law*, „European Journal of International Law” 2001, nr 12, s. 995–1000.

⁵⁴ Początkowo Stany Zjednoczone (reprezentowane przez Rogera Clarka) oraz Indie (których delegatem był Rama Rao – ówczesny przewodniczący grupy pracującej nad Statutem MTK) zmierzały do uwzględnienia pojęcia terroryzmu na użytek Międzynarodowego Trybunału Karnego. Ostatecznie nie doszło do tego z powodu braku akceptacji przez uczestników MTK proponowanej definicji terroryzmu. Państwa te wycofały się z uczestnictwa w MTK.

⁵⁵ Zob. B. Kellman, *Targeted killings – never an act of an international criminal law enforcement*, „Boston College International and Comparative Law Review” 2017, t. 40, s. 44.

⁵⁶ Można wręcz dostrzec, że podejście do zagadnień terroryzmu było zbliżone wciąż do pomysłów i osiągnięć z lat 70. ubiegłego wieku, choć zmieniły się możliwości np. co do posiadanej broni. Zaskakujące mogłyby być propozycje ze strony OIC, której państwa członkowskie częściowo należą do państw afrykańskich i zwracałyby „dość późno” uwagę na potrzebę wprowadzenia zasad pozwalających na działanie osób chcących usprawiedliwienia dla swoich działań bez orzekania o ich winie, np. na terytorium Palestyny. Nie widać różnicy między zagadnieniami podjętymi przez twórców pojęcia agresji połączonej z terroryzmem z 1974 r. a definicją terroryzmu z dnia 14 grudnia 1973 r., którą można przypisać pomysłodawcy oraz twórcy pojęcia „terroryzm” Kurtowi Waldheimowi, zmierzającemu do rozwiązania konfliktu między zwolennikami państw rozwijających się a państwami zachodnimi (do tej grupy należały przykładowo wspomniane wyżej mocarstwa).

⁵⁷ D. Roy Chaudhury, op. cit.

w czasie pokoju. OIC zaś domagała się wyłączenia narodowych ruchów powstańczych, zwłaszcza w kontekście konfliktu izraelsko-palestyńskiego, nieuwzględniania ich jako działań branych pod uwagę i ocenianych przez CCIT. Jest to zbliżone do propozycji z czasu prac nad definicją terroryzmu jeszcze z 1972–1973 r., można więc dostrzec tu chęć realizacji przez państwa OIC podobnych jak wówczas postulatów w tej kwestii. Rząd Modiego stojący na czele Indii zabiegał o to, by co najmniej kilka rządów OIC przyjęło DCCIT.

W 2017 r. na 73. sesji Zgromadzenia Ogólnego rezolucja ZO ONZ rekomendowała utworzenie grupy pracującej nad zakończeniem procesu związanego z projektem konwencji dotyczącej międzynarodowego terroryzmu. Indie zwróciły uwagę na brak podstaw prawnych ONZ, by zwalczyć międzynarodowy terroryzm, oraz na niewielki praktyczny wpływ Globalnej Strategii Zwalczenia Terroryzmu w tej sferze⁵⁸. W 2018 r. starały się również o wprowadzenie definicji aktów terrorystycznych na podstawie kompleksowych aktów w tym zakresie, pamiętając o Globalnej Strategii Zwalczenia Terroryzmu⁵⁹. Przekonują one do podjęcia takich aktów także Pakistan⁶⁰.

W październiku 2018 r. podczas 73. sesji 6. Komitetu Zgromadzenia Ogólnego ONZ uczestnicy z całego świata podnieśli, że brak zgody w sprawie projektu kompleksowej konwencji stanowi przeszkodę w zwalczaniu terroryzmu. Podjęto zatem wysiłki, by zakończyć ten proces możliwie najszybciej, dzięki rozwiązaniu kilku zagadnień dotyczących poszczególnych spraw, takich jak połączenie terroryzmu z uprawomocnionymi aspiracjami do samostanowienia⁶¹.

Ponieważ nie udało się przyjąć DCCIT, myślano o wydaniu trzech odrębnych sektorowych protokołów, których celem było stawienie czoła terroryzmowi; należały do nich: Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych (*International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings*) przyjęta dnia 15 grudnia 1997 r., Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu przyjęta dnia 9 grudnia 1999 r. (*International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*) oraz Międzynarodowa konwencja w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego (*International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism*) przyjęta dnia 13 kwietnia 2005 r.

⁵⁸ *India laments inability...*, op. cit.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ W 2019 r. doszło do zamachu w miejscowości Pukvana w indyjskim stanie Dżammu i Kaszmir. Zamachowiec samobójca zaatakował konwój indyjskiej jednostki policyjnej. Należał on do organizacji Jaish-e-Mohammad (JEM), która ma (miała) swoje obozy w Pakistanie. Indyjskie siły bojowe uderzyły zatem w cele znajdujące się według nich w Pakistanie. W ten sposób Indie odwołały się do skorzystania z *Global Counter Terrorism Strategy*. Rząd Pakistanu podjął kontratak. Chiny i Rosja wzywały do deeskalacji, a rolę rozjemczą odgrywały Stany Zjednoczone. Por. K. Iwanek, *Indie i Pakistan w sporze o Kaszmir. Jak poważny jest kryzys?*, <https://tvn24.pl> lub <https://wiadomosci.onet.pl>, dostęp 28.02.2022.

⁶¹ „Fight against International Terrorism Impeded by Stalemate on Comprehensive Convention, Sixth Committee Hears as Seventy-Third Session Begins Meetings Coverage and Press Releases”. Welcome to the United Nations, 3 października 2018 r. (dostęp 20.08.2022).

Akt dotyczący terroryzmu w rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1566 z 2004 r. i wiążące się z nim działania w Unii Europejskiej

Akt regulujący sprawę terroryzmu jest zagadnieniem istotnym dla Unii Europejskiej, stąd kwestie go dotyczące są przedmiotem wielu aktów prawnych we Wspólnocie Europejskiej, a później w Unii Europejskiej (UE). Wojciech Filipkowski wymienił szereg innych aktów prawnych, przyjętych przed zaakceptowaniem wspomnianej wyżej rezolucji Rady Bezpieczeństwa nr 1373 dotyczącej walki z terroryzmem, zaliczając do nich: Konwencję o Europolu, Konwencję o uproszczonych procedurach ekstradycji między państwami członkowskimi UE z 27 września 1996 r., Konwencję o ekstradycji między państwami członkowskimi UE z 27 września 1996 r., Wspólne działanie Rady 96/610/WSiSQW w sprawie utworzenia i prowadzenia zbioru danych zawierających właściwości, umiejętności, wiedzę w dziedzinie walki z terroryzmem w celu ułatwienia współpracy zwalczaniu terroryzmu między państwami członkowskimi UE z 15 października 1996 r., Wspólne działanie Rady 98/428/WSiSW w sprawie utworzenia Europejskiej Sieci Sądowej z 27 czerwca 1998 r., Konwencję o pomocy wzajemnej w sprawach karnych z 29 września 2000 r.⁶² 20 września 2001 r. 15 państw Wspólnoty Europejskiej przyjęło definicję, zgodnie z którą „aktem terrorystycznym są wszelkie celowe akty popełniane przez pojedyncze osoby lub organizacje przeciwko jednemu lub kilku państwom, ich instytucjom lub ludności w celu zastraszenia oraz poważnego osłabienia lub zniszczenia struktury politycznej, gospodarczej społecznej kraju”. W decyzji ramowej Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu Unia Europejska określiła szeroki katalog cech, które determinują „terrorystyczny” charakter czynu przestępnego. Zdaniem Krzysztofa Liedla uznała ona, że należy omijać polityczny wymiar definiowania terroryzmu, który tak długo przeszkadzał w sformułowaniu powszechnie akceptowanej definicji tego zjawiska⁶³.

W rezolucji RB nr 1566 z 2004 r. uznano, że aktami terrorystycznymi są akty kryminalne włączające ze swego zakresu czyny przeciwko ludności cywilnej popełnione z zamiarem spowodowania śmierci albo ciężkich uszkodzeń ciała albo wzięcia zakładników, by wywołać terror na terenie państwa w całości lub w odniesieniu do grupy osób lub osoby, po to, by przerazić społeczeństwo lub zmusić rząd lub organizacje międzynarodowe, by podjęły dane działania lub powstrzymały się od podejmowania jakiegokolwiek działania w zakresie zdefiniowanym w międzynarodowych konwencjach lub protokołach związanych z terroryzmem, gdy akty te nie są usprawiedliwione przez aspekty polityczne, ideologiczne, rasowe, etniczne, religijne i innej podobnej natury w żadnych innych okolicznościach.

Międzynarodowa współpraca w walce z terroryzmem ma mieć stosunkowo niewielki walor zapobiegawczy. Wynikać to może z biernej sytuacji państw, które reagują

⁶² Por. W. Filipkowski, *Formy zwalczania terroryzmu na podstawie wybranych uregulowań Unii Europejskiej i NATO*, w: K. Indeck, P. Potejko (red.), op. cit., s. 30–32.

⁶³ Por. K. Liedel, *Terroryzm międzynarodowy jako zjawisko wpływające na bezpieczeństwo międzynarodowe i ład globalny*, w: tegoż (red.), *Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2011, s. 24.

dopiero, gdy zaistnieje bezpośrednie zagrożenie⁶⁴, zamiast podejmować na wyrost wcześniejsze działania czy zaniechania. Definicje afrykańskie i arabskie przyjęte na podstawie powyższych rozważań zgodnie z rezolucją nr 1566 z 2004 r. proponują prawo do samostanowienia i walki o wolność⁶⁵. Strategia Unii Europejskiej w sprawie zwalczania terroryzmu (*The EU Counter-Terrorism Strategy*) zdefiniowała go na potrzeby tej organizacji.

Kompleksowe definicje terroryzmu byłyby przydatnym zakończeniem dla pracy nad aktami terrorystycznymi, skoro poprzednio kraje UE podpisały i ratyfikowały sektorowe konwencje międzynarodowe ONZ odnoszące się do aktów terrorystycznych. UE wciąż nie dostrzega jednak potrzeby wprowadzenia kompleksowej definicji zbrodni terroryzmu, jako że jej państwa członkowskie mogą posługiwać się definicją terroryzmu zgodną z regulacją RB ONZ, unijną i krajową definicją terroryzmu⁶⁶. Zatem jak podkreślono wyżej, prawo polskie jest także zgodne z konwencjami dotyczącymi terroryzmu w ONZ i zostało dostosowane do rozwiązań w prawie UE. Polska przyjęła też w kodeksie karnym definicję terroryzmu. Jest to zatem jeden z elementów związanych z zagadnieniem terroryzmu w polskim prawie karnym⁶⁷.

Rozwiązanie przyjęte w Unii Europejskiej bierze pod uwagę przestępstwa terroryzmu popełniane w czasie pokoju i wojny. Można zadać pytanie, czy w przypadku takiej potrzeby akt dotyczący terroryzmu zostanie rozpatrzony w Unii Europejskiej w zgodzie z dotychczasowym rozwiązaniem Rady Bezpieczeństwa i związanym z nim unijnym, czy też będzie rozważone (lub dołączone) także rozwiązanie przyjęte przez komitet ds. aktów terrorystycznych o charakterze kompleksowym (komprehensywnym).

Zakończenie

Można dostrzec, że Organizacja Współpracy Islamskiej zabiegała o to, by przykładowo mieszkańcy Palestyny nie musieli ponosić odpowiedzialności karnej na mocy kompleksowej (komprehensywnej) konwencji w sprawie aktu terrorystycznego (DCCIT), chcąc zapewnienia suwerenności, niepodległości i niezależności terytorium, na którym mieszkają. Osiągnięciem OIC w 2018 r. miało być ponowne zablokowanie prac nad DCCIT. Indie starają się z kolei, by zwłaszcza poszczególne państwa OIC były gotowe uznać projekt konwencji komitetu ONZ związany

⁶⁴ K. Liedel, P. Piasecka, *Bezpieczeństwo w czasach terroryzmu. Jak przeżyć zamach terrorystyczny?*, Difin, Warszawa 2018, s. 9–10.

⁶⁵ D. Blocher, *Terrorism as an international crime: The definitional problem*, „Eyes on the International Criminal Court” 2011–2012, t. 8 (1), s. 110.

⁶⁶ Por. W. Filipkowski, op.cit., s. 32.

⁶⁷ Jest to jednak zagadnienie wykraczające poza ramy tego opracowania. W niniejszym artykule wskazano jedynie na istotę uwzględnienia zagadnień dotyczących aktu terroryzmu i możliwości osądzania jego sprawców natomiast działania Unii Europejskiej, której wszystkie państwa należą do ONZ, zostały omówione w innej publikacji mojego autorstwa (D. Drózdź, *Terror oraz terroryzm międzynarodowy i globalny z prawnego punktu widzenia*, t. I, My Book, Szczecin 2019; tejże, *Terror oraz terroryzm międzynarodowy i globalny z prawnego punktu widzenia*, t. II, My Book, Szczecin 2020). Tam też poruszona została szerszej kwestia związana z polskim prawem, w tym z kodeksem karnym odwołującym się do aktu terrorystycznego.

z konwencją odnoszącą się do kompleksowych aktów terrorystycznych. Skoro w Globalnej Strategii Zwalczenia Terroryzmu zobowiązano się do potępienia tego zjawiska we wszelkich jego formach, to tym samym zdziwienia nie powinien budzić fakt uznania za niezgodne z prawem takich działań osób, które mogą wypełniać znamiona aktów terrorystycznych przewidziane w projekcie dokumentu przedłożonym przez komitecie ONZ zajmujący się tymi zagadnieniami.

Najaktualniejsza pozostaje jednak obecnie konwencja dotycząca zapobiegania aktom terroryzmu atomowego na świecie. Chodzi o Międzynarodową konwencję w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r. Chiny były pierwszym państwem, które ją zaakceptowało⁶⁸. Została ona przyjęta również przez Polskę, co potwierdzono w Dzienniku Ustaw z 2010 r. Nr 112, poz. 740. Skoro pojęciem aktu terroryzmu zajęto się także w Unii Europejskiej dzięki akceptacji rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1566 z 2004 r., to w związku z tym wprowadzono odpowiedni przepis prawny do polskiego kodeksu karnego, w którym dano podstawy do zdefiniowania aktu terroryzmu.

Wykaz ważniejszych skrótów

CCIT – Comprehensive Commission of International Terrorism, Kompleksowy Komitet ds. Aktu Terroryzmu

DCCIT – Draft of the Comprehensive Convention on International Terrorism, Projekt kompleksowej Konwencji na temat form aktu terroryzmu

OIC – Organizacja Współpracy Islamskiej (Organisation of Islamic Cooperation)

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

MTK – Międzynarodowy Trybunał Karny

SCO – Szanghajska Organizacja Współpracy (Shanghai Cooperation Organisation)

StMTK, Statut MTK – Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego

UE – Unia Europejska

USA – Stany Zjednoczone Ameryki

ZO NZ – Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych

Bibliografia

Literatura

Abraham C.M., *India – an overview*, w: A. Harding, J. Hathard (red.), *Preventive Detention and Security Law: A Comparative Survey*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht–Boston–London 1993.

⁶⁸ Prawo polskie zostało dostosowane do rozwiązań w prawie Unii Europejskiej. W części ogólnej polskiego kodeksu karnego (w art. 115 k.k.) zawarto definicję terroryzmu, by dzięki temu dostosować ją do przepisów części szczególnej kodeksu. Polska przyjęła także konwencje ONZ odnoszące się do sektorowych aktów terrorystycznych. Należałoby zastanowić się nad uwzględnieniem kolejnej koncepcji zaproponowanej przez funkcjonujący w Organizacji Narodów Zjednoczonych komitet, który zajmuje się międzynarodowym, kompleksowym (*comprehensive*) aktem dotyczącym terroryzmu.

- Blocher D., *Terrorism as an international crime: The definitional problem*, „Eyes on the International Criminal Court” 2011–2012, t. 8 (1).
- Cassese A., *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2003.
- Cassese A., *Terrorism is also disrupting some crucial legal categories of international law*, „European Journal of International Law” 2001, nr 12.
- Cassese A., *The Geneva Protocols of 1977 on humanitarian law of armed conflict and customary international law*, „Pacific Basin Law Journal” 1984, nr 3(1–2).
- Cassese A., *The status of rebels under the 1977 Geneva Protocol on non-international armed conflicts*, „International and Comparative Law Quarterly” 1981, t. 30.
- Crawford J., *Gothic fiction and invention terrorism: The politics and aesthetics of fear in the age of reign of terror*, „Bloomsbury Publishing”, 12 września 2013 r.
- Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, wyd. II, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Dróżdż D., *Terror oraz terroryzm międzynarodowy i globalny z prawnego punktu widzenia*, t. I, My Book, Szczecin 2019.
- Dróżdż D., *Terror oraz terroryzm międzynarodowy i globalny z prawnego punktu widzenia*, t. II, My Book, Szczecin 2020.
- Drzazga R., *Konwencje antyterrorystyczne ONZ – charakterystyka oraz zakres zobowiązań nałożonych na państwa-strony*, w: K. Indeck, P. Potejko (red.), *Terroryzm: materia ustawowa?*, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralny Ośrodek Szkolenia im. gen. Stefana Roweckiego, Warszawa 2009.
- Filipkowski W., *Formy zwalczania terroryzmu na podstawie wybranych uregulowań Unii Europejskiej i NATO*, w: K. Indeck, P. Potejko (red.), *Terroryzm: materia ustawowa?*, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralny Ośrodek Szkolenia im. gen. Stefana Roweckiego, Warszawa 2009.
- di Filippo M., *Terrorist crimes and international cooperation*, „European Journal of International Law” 2008, nr 19.
- Hayden M.V., *Na krawędzi. Amerykański wywiad w epoce terroryzmu*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2016.
- Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Świat Książki, Warszawa 2001.
- Hołyst B., *Terroryzm*, t. I i II, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Indeck K., *Prawo karne wobec terroryzmu i aktu terrorystycznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998.
- Indeck K., *Stosowanie praw człowieka wobec sprawców aktów terrorystycznych*, w: K. Indeck, P. Potejko (red.), *Terroryzm: materia ustawowa?*, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralny Ośrodek Szkolenia im. gen. Stefana Roweckiego, Warszawa 2009.
- Indeck K., *W sprawie definicji normatywnej terroryzmu*, w: E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana: świadek koronny, terroryzm: w ujęciu praktycznym*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005.
- Kellman B., *Targeted killings – never an act of an international criminal law enforcement*, „Boston College International and Comparative Law Review” 2017, t. 40.
- Liedel K., *Terroryzm międzynarodowy jako zjawisko wpływające na bezpieczeństwo międzynarodowe i ład globalny*, w: K. Liedel (red.), *Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2011.
- Liedel K., Piasecka P., *Bezpieczeństwo w czasach terroryzmu. Jak przeżyć zamach terrorystyczny?*, Difin, Warszawa 2018.

- Marcinko M., *Bojownicy o wolność czy terroryści? Członkowie ruchów narodowyzwoleńczych w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2010, nr 205(1).
- Nahlik S.E., *Status prawny kombatanta*, „Sprawy Międzynarodowe” 1988, nr 12.
- Ogonowski P., *Rezolucja 1373 Rady Bezpieczeństwa ONZ w sprawie zwalczania terroryzmu międzynarodowego i jej wykonanie*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 3.
- Płachta M., *Międzynarodowy Trybunał Karny*, t. I, Zakamycze, Kraków 2004.
- Stańczyk-Minkiewicz M., *Terroryzm – „zderzenie cywilizacji” czy „rozłam wewnątrz kulturowy”?*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2007.
- Triffiterer O., *Causality, a separate element of the doctrine of superior responsibility as expressed in article 28 Rome Statute?*, „Leiden Journal of International Law” 2002, nr 15.
- Zasieczna B., *Encyklopedia terroryzmu*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2004.

Ważniejsze źródła prawa międzynarodowego

- Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 roku, Dz. U. 1920 Nr 35, poz. 200.
- Konwencje genewskie (I konwencja genewska o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz. U. 1932 Nr 103, poz. 864, II konwencja genewska o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu z dnia 12 sierpnia 1949 r., III konwencja genewska o traktowaniu jeńców wojennych z dnia 12 sierpnia 1949 r., Dz.U.1927 Nr 21, poz. 161 – akt obowiązujący: wersja od 9 lipca 1925 r.; IV konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny z 12 sierpnia 1949 r., Dz. U. 1956.38.171).
- Protokoły dodatkowe (Protokół I, Protokół II z 1977 r. i Protokół III z 2005 r.) do konwencji genewskich.
- Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r., Dz. U. z dnia 6 września 1969 r.
- Rezolucja 2674 (XXV) dotycząca poszanowania praw człowieka w konfliktach zbrojnych otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 9 grudnia 1970 r.
- Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu i karaniu zbrodni apartheidu, przyjęta rezolucją 3068 (XXVIII) Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych dnia 30 listopada 1973 r., Dz.U. 1976 Nr 32, poz. 186 z dnia 18 lipca 1976 r.
- Rezolucja ZO z 12 grudnia 1973 r. (3103/XXVIII) w sprawie podstawowych zasad dotyczących statusu prawnego bojowników walczących z kolonialną i obcą dominacją oraz reżimami rasistowskimi.
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) (definicja agresji) przyjęta przez Zgromadzenie Generalne Narodów Zjednoczonych dnia 14 grudnia 1974 r.
- Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych (*International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings*), przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r., Dz. U. Nr 66, poz. 438.
- Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu (*International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*) przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r., Dz. U. Nr 263, poz. 2619 i 2620.
- Międzynarodowa konwencja w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego (*International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism*) przyjęta przez

Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r., Dz. U. z 2010 r., poz. 740.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych nr 51/210 z 17 grudnia 1996 r. (projekt) (United Nations General Assembly, resolution 51/210, draft).

Szósta sesja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych (Sixth session), 28 stycznia – 1 lutego 2002 r., Annex IV.

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa w sprawie zwalczania terroryzmu międzynarodowego z 28 września 2001 r. (UN Security Council Resolution 1373).

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa nr 1566 z 2004 r. (UN Security Council Resolution 1566).

Globalna Strategia Zwalczania Terroryzmu (*Global Counter Terrorism Strategy*) oficjalnie przyjęta dnia 19 września 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ.

Źródła internetowe

Bolechów B., *Terroryzm*, Uniwersytet Wrocławski, http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/59705/PDF/03_Bartosz_Bolechow.pdf (dostęp 21.08.2022).

Britten N., *The gunpower plot terror and toleration*, „*History Today*”, 21 kwietnia 2005 r., <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1488402/Gunpowder-Plot-was-Englands-911-says-historian.html> (dostęp 20.08.2019).

Chaudhury D.R., *SCO endorses India's proposal or UN treaty*, „*The Economic Times*”, 11 czerwca 2018 r., <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/sco-endorses-indias-proposal-for-un-terror-treaty/articleshow/64548213.cms> (dostęp 18.09.2019).

„Fight against International Terrorism Impeded by Stalemate on Comprehensive Convention, Sixth Committee Hears as Seventy-Third Session Begins Meetings Coverage and Press Releases”. Welcome to the United Nations, 3 października 2018 r. (dostęp 20.08.2022).

Gorąco na linii Izrael–Palestyna. Śmierć przywódcy, ataki, mobilizacja, PTA, 5 sierpnia 2022 r., <https://www.o2.p/informacje/goraco-na-linii-izrael-palestyna-smierc-przywodcy-ataki-mobilizacja-6798235697347552a> (dostęp 6.08.2022). https://www.plwiki.pl/Leksykon/Imperium_kolonialne.

India laments inability of UN to adopt legal framework against terrorism, „*The Economic Times*”, 5 października 2018 r., <http://www.economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/> (dostęp 12.12.2019).

Iwanek K., *Indie i Pakistan w sporze o Kaszmir. Jak poważny jest kryzys?*, <https://tvn24.pl/swiat/indie-i-pakistan-w-sporze-o-kaszmir-jak-powazny-jest-kryzys-ra913885-2309433> (dostęp 28.04.2022).

Setty S., *What is the name? How nations define terrorism ten years after 9/11?*, „*Journal of International Law*” 2011, t. 33, <https://digitalcommons.law.wne.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1204&context=facschol> (dostęp 12.05.2015).

Konflikt interesów

Brak

Źródło finansowania

Brak